

8) характер надр і ступінь їх розробки, що безпосередньо пов'язано з наявністю корисних копалин, їх доступністю для освоєння;

9) характер кордонів, що можуть бути юридично оформленими або фактично існуючими, надійно укріпленими чи беззахисними;

10) характер суміжних територій;

11) час існування.

Територія як ознака держави є неподільною та недоторканою, що знаходить своє вираження, зокрема у принципі невтручання однієї держави у внутрішні справи іншої. Також територія держави є виключною (на території держави панує лише одна державна влада) та невідчужуваною (позбавлення території держави автоматично тягне за собою припинення її існування). Крім того, територія держави опосередковано пов'язана з формою державного устрою, яка є необхідним складовим елементом форми держави в цілому та може бути як простою (унітарна), так і складною (наприклад, федерація, конфедерація) [3, с. 285].

Отже, територія держави є вихідною, сутнісною та ключовою ознакою будь-якої держави. Водночас у контексті сучасних глобалізаційних процесів територія держави вже не може інтерпретуватися спрощено лише через формально-юридичний підхід, у межах якого вона розуміється як певні фізично-просторові межі (кордони) існування держави. При цьому розвиток національних держав у рамках відповідної території свідчить про певну культурну та духовну єдність суспільства, якою не можна нехтувати, просуваючи ідеї територіального об'єднання держав у процесі глобалізаційного розвитку.

Список використаних джерел

1. Паламарчук В. Теоретико-правові основи розуміння державної території України. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2017. № 2. С. 182–186.

2. Клімова Г. П. Концептуальні підходи до аналізу поняття «держава». *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія : Політологія*. Харків, 2015. № 2 (25). С. 161–169.

3. Балаклицький А. Територія як основна ознака держави в контексті сучасних глобалізаційних процесів. *Публічне право*. Київ, 2016. № 1 (21). С. 284–290.

Курсант 106 групи Навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ;

Федорюк В.Г.¹

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ НЕОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Неофіційне тлумачення норм права до його сучасного розуміння пройшло тривалий розвиток. На основі історичного аналізу даного процесу можна побачити, що перші спроби неофіційного тлумачення норм права були характерні ще на межі IV та V ст. до н.е. Саме неофіційне тлумачення стало ядром, з якого з'явилося врегульоване правом офіційне тлумачення норм права.

Окремі види діяльності, що підпадають під поняття «неофіційне тлумачення» можна знайти у працях Платона та Арістотеля, Цицерона. Подібні приклади можна навести і з правотворчої діяльності Володимира Мономаха та Ярослава Мудрого. Першим, хто на території української держави здійснював тлумачення норм права, вважають митрополита Іларіона.

У період становлення, на початку XX століття, радянської держави і права починає домінувати не тільки динамічний підхід пристосування тлумачення права до

¹ Науковий керівник: Лазнюк Н.В.

нових політико-правових реалій, але й формується жорсткий легістський тип праворозуміння. Соціальна і державна практика останніх десятиліть XX століття показала помилковість заборон на тлумачення законів та інших правових актів. Під впливом світових загальнодемократичних тенденцій, процесів розрядки міжнародної напруженості, посилення глобалізації та інтеграції тлумачення права у колишньому СРСР, а потім і у пострадянських державах починає заохочуватися. Воно стає все більш важливою формою юридичної діяльності.

Варто зазначити, що ідеї великих мислителів щодо різних аспектів права не були спрямовані конкретно на процес тлумачення, проте окремі їх погляди, складали основу генези теорії тлумачення норм права, і, у першу чергу, це стосувалося саме неофіційного тлумачення норм права.

Серед сучасних вітчизняних досліджень тлумачення норм права монографічного рівня слід відзначити окремі дослідницькі роботи. Так, питанню тлумачення договору присвячена робота З. Юдіна. У цій роботі значна увага приділена дослідженню питань взаємозв'язку і взаємообумовленості тлумачення права і праворозуміння, виділення різновидів тлумачення права та організаційних форм інтерпретаційної діяльності у правовій сфері, співвідношення волі і волевиявлення сторін в процесі тлумачення договору, розроблені певні науково-практичні рекомендації із здійснення інтерпретаційної діяльності договірних форм поведінки людей. Інша робота, що заслуговує на увагу – це дисертаційна робота Л. Чулінди. У ній досить вдало з'ясовано вплив доктринального тлумачення на практику застосування правових норм, окрім того, розкрито поняття, зміст, проаналізовано й обґрунтовано правила юридико-лінгвістичного тлумачення із залученням знань лінгвістичної науки, спрямованих на потреби юриспруденції. Дослідженню питань тлумачення актів цивільного законодавства присвячена робота В. Корбаня. Автор торкається таких питань як способи тлумачення актів цивільного законодавства та їх застосування у цивільному праві. Також, слід відзначити й роботу Ю. Власова, де здійснена спроба комплексно дослідити питання тлумачення норм права. Значна частина роботи стосується офіційного тлумачення і тільки у окремих аспектах розглядаються питання неофіційного тлумачення

Неофіційне тлумачення норм права – інтелектуальна діяльність суб'єктів права, спрямована на пізнання істинної волі законодавця, матеріалізований у нормі права, що не має офіційного характеру та відповідної юридичної сили, але може бути використана під час здійснення офіційного тлумачення норм права.

Неофіційне тлумачення має силу громадської думки, індивідуального авторитету особи інтерпретатора, формує інтелектуально-вольове і морально-юридичне середовище, з якого правозастосовувачі та інші зацікавлені особи черпають свої уявлення про законність і справедливість. Таке тлумачення є діяльністю неуповноважених спеціально на це державою суб'єктів щодо з'ясування та роз'яснення значення правових актів, результати якої не мають обов'язкового значення для всіх суб'єктів, що підпадають під їх дію.

Неофіційне тлумачення є спеціальним юридичним терміном для позначення тієї багатоманітної діяльності невіддільних суб'єктів, які пізнають правові норми для себе і намагаються пояснити їх значення іншим, виходячи із власного досвіду, знань, навичок та вмінь.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної практики неофіційного тлумачення норм права дає змогу встановити види такої діяльності: компетентне та буденне тлумачення. Компетентне тлумачення норм права, у свою чергу, включає три різновиди: доктринальне (систематизоване і несистематизоване), спеціально-юридичне та офіційне.

Доктринальне роз'яснення норм права та практика їх застосування базується на знаннях та глибокому розумінні закономірностей правового регулювання, ролі права у

організації суспільного життя, у вирішенні конкретних юридичних питань, і здійснюється особами, які займаються науковою діяльністю у сфері права. У свою чергу, його доцільно поділяти на систематизоване, наприклад, науково-практичний коментар до Кодексу, і несистематизоване, яке можна зустріти у наукових статтях, дисертаціях тощо.

Спеціально-юридичне тлумачення – це тлумачення, що здійснюють особи, які займаються безпосередньо юридичною практичною діяльністю. Здебільшого це досвідчені юристи-практики: посадові особи державного апарату, адвокати, нотаріуси тощо.

Офіційне тлумачення – це надання роз'яснень правового характеру спеціалістами – особами, які можуть мати відношення до здійснення правових дій або бути спеціалістами у сферах, що є суміжними з правовою. Наприклад, консультації щодо сплати податків чи інших зборів, які надають підприємцям працівники Державної податкової адміністрації України.

Буденне тлумачення – це тлумачення норм права суб'єктами права, які не мають юридичної освіти, необізнані у праві, не займаються правовою діяльністю, і базується, насамперед, на певному рівні їх правової свідомості. Його значення для правозастосовної діяльності пов'язано із виявленням правової свідомості широкого кола суб'єктів правовідносин.

Під час здійснення неофіційного тлумачення норм права можуть бути задіяні всі способи тлумачення норм права, але серед них основними є такі:

- логічний спосіб припускає такий розумовий процес, що спрямований на встановлення змісту правового акта, в ході якого інтерпретатор використовує різні прийоми формальної логіки. Аналізуються співвідношення обсягів понять, правильність думок. Аналізу піддаються не самі по собі слова, як при граматичному (мовному) тлумаченні, а поняття, що позначаються ними. Застосовуються, наприклад, такі прийоми, як логічне перетворення, висновки з понять, доведення;

- мовний спосіб. За його допомогою встановлюється значення окремих слів, з'ясування окремих граматичних форм;

- систематичний спосіб тлумачення – це тлумачення в контексті системи права. Систематичний спосіб тлумачення витікає із системності права;

- історичне тлумачення – це таке з'ясування значення норм права, при якому інтерпретатор спирається на знання про факти, пов'язані з історією виникнення тлумачних норм права;

- функціональний спосіб неофіційного тлумачення норм права полягає в установленні значення норми з урахуванням її функціонального контексту. Цей контекст складається із сукупності різних чинників, що визначають умови функціонування норми права: економічний і суспільно-політичний устрій, загальна культура суспільства, виражена у прийнятих системах оцінок і норм (неправових), ідеологія і політичні програми політичних сил, політичних лідерів, особливості явищ, що впливають на правове регулювання (наприклад, стан технічного розвитку, комунікації, санітарні умови тощо).

Крім вищезгаданих способів неофіційного тлумачення норм права, в теорії юридичної науки виділяють також і інші напрями тлумачення, зокрема статичного і динамічного.

Прихильники статичного підходу виходять із того, що «тлумачення не вносить і не може вносити поправок і змін до чинних норм. Воно покликане лише пояснювати те, що сформульовано в нормі».

Прихильники ж динамічного підходу, навпаки, наполягають на необхідності пристосування чинних норм права до життя, у процесі чого, як вони вважають, можливе у разі необхідності їх певне коригування.

Крайнім проявом статичного підходу є вимога введення повної заборони на

тлумачення права. Динамічний же підхід в своїй найбільш радикальній версії допускає створення у ході тлумачення нових норм права.

Серед вимог, що можуть бути висунені до процесу тлумачення норм права у цілому, і неофіційного компетентного тлумачення слід назвати: чіткість, повнота, обмеженість, достовірність.

В результаті неофіційного тлумачення норм права видається акт. Акт неофіційного тлумачення – це інтелектуально-вольовий процес, направлений на з'ясування і роз'яснення значення правових норм, і водночас результат цієї діяльності, що об'єктивується зовні у вигляді відповідного документа. Акт неофіційного тлумачення норм права є необов'язковим для застосування, але його сила полягає у обґрунтованості та адекватності дійсній волі законодавця, вираженій у нормі права.

Досвід зарубіжних країн в з'ясуванні дійсного змісту норм права свідчить про доцільність та ефективність законодавчого врегулювання неофіційного тлумачення норм права, розроблених юридичною наукою.

Серед чинників, що негативно впливають на практику здійснення неофіційного тлумачення норм права в Україні слід назвати: наявність помилок в процесі наукової інтерпретації норм права; відсутність гармонійного зв'язку між нормативно-правовими актами різної юридичної сили (наприклад: закон та указ; закон та відомчий акт); наявність у поточному законодавстві України прогалин та юридичних колізій; недостатній рівень юридичної підготовки суб'єктів неофіційного тлумачення норм права; наявність у законодавстві України значної кількості декларативних, знеособлених норм.

**Курсант 107 групи Навчально-наукового
інституту №1 Національної академії
внутрішніх справ**

Франчук Юлія Олександрівна¹

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОСВІДОМОСТІ

На сьогоднішній день Україна являє собою молоду незалежну державу, яка прагне стати однією із найрозвиненіших держав Європи. Країна знаходиться на етапі входження до Європейського союзу, тому проблема правосвідомості займає одне з провідних місць у суспільстві. Також постає важливе завдання переосмислення та сприйняття нових демократичних цінностей суспільного буття, що має наслідком підвищення якісних показників суспільної правосвідомості та правової культури.

Окремі питання визначення правової природи, видів та ознак правосвідомості розглядалися такими вченими як: О.Данильян, І.Ільїн, Б.Кістяківський, Г.Клімова, М.Ковалевський, М.Коркунов, П.Новгородцев, М.Палієнко, О.Петришин, С.Погребняк, Б. Чичерін та інші.

Одну з перших спроб розробки теорії правосвідомості здійснив П.Новгородцев, який у своїх працях виклав розуміння цієї категорії як філософсько-правової реальності [1, с.58].

Е.Ю.Соловйов в свою чергу вказує, що «правосвідомість – це не просто відображення в індивідуальній свідомості духу й характеру законів, що вже діють у суспільстві» [2, с. 189]. Заслуговує на підтримку також позиція І. О. Ільїна, який наголошує на тому, що нормальна правосвідомість не зводиться до правильного знання позитивного права. Вона взагалі не зводиться до одного «знання», а включає в себе всі основні функції душевного життя і волю (саме – духовно виховану волю) [3, с. 167].

В свою чергу Г. П. Клімова зазначає, що «одним із показників сформованості правосвідомості й рівня правової культури є усвідомлення громадянином того, що

¹ Науковий керівник: Лазнюк Н.В.